

KORUPCE VE MĚSTĚ – MĚSTO V KORUPCI HISTORICKÁ PERSPEKTIVA OD RANÉHO NOVOVĚKU DO ROKU 1989

45. mezinárodní konference Archivu hlavního města Prahy, pořádána ve spolupráci s Katedrou historie Filozofické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Historickým ústavem Akademie věd České republiky a Fakultou humanitních studií Univerzity Karlovy

6.–7. října 2026, Praha

MARIE BUŇATOVÁ, Historický ústav Akademie věd ČR, v. v. i.

K zisku obce nebo pro blaho radních?

Příspěvek, zaměřený na problematiku hospodaření s obecním majetkem v raně novověké Praze. Na příkladu malostranskou obcí vlastněného tzv. Saského domu na Malé Straně (v Mostecké ulici) a způsobu jeho pronájmu podnikatelům během prvních dvou dekád 17. století bude zkoumána tenká hranice mezi šedou zónou nevýhodného hospodaření s obecním majetkem a přímým korupčním jednáním.

NATHALIE BÜSSER, Historisches Seminar, Universität Zürich

“Good” and “bad” money – Corruption and non-corruption in pre-modern Switzerland (16th–18th centuries)

In early modern Switzerland, practices of corruption and bribery, as well as their regulation and criminalization, were closely intertwined with relationships (of service) to foreign royal courts. Starting in the 16th century, Europe's warlords recruited the highly sought-after Swiss mercenaries on a massive scale. In exchange for these rights to recruit troops – over which the powers vied with one another – they compensated the Swiss republics annually: with money (Pensionen) and other subsidies such as discounted salt and grain deliveries, scholarships, and posts in the mercenary troops. Especially in the run-up to elections and votes, foreign diplomats also sought to influence local elites and party supporters with additional pension funds and gifts. Pension recipients used these patronage resources to build and mobilize their clientel.

The princes' transfers were controversial from the very beginning. They were implicitly tainted by a reputation for corruption. The payments – most of which were made in secret to individuals – could at any time be exposed as “bad” money and used as a means to incite uprisings and bring down those in power. Overall, however, the funds provided by foreign princes had an extremely stabilizing effect on the political system. Indeed, they were systemically important – not just for family economies: in various municipalities, these payments at times accounted for more than half of all state revenues. Paid out in small amounts – as common benefit (Gemeiner Nutzen) or a share of the state's profits – to all male citizens of the cooperative state, the princely funds were transformed into “good money”. Practices that, by today's standards, would be classified as corruption and bribery, along with the accompanying contemporary discourses and distribution mechanisms, had a lasting impact on the political culture of premodern Switzerland and played a role in shaping the state. This article examines in particular the changing material and semantic dimensions of princely payments. Questions to be asked include: What meanings and concepts of relationships were associated

with these transfers in different contexts and by different actors? And what opportunities and constraints for action did the specific material properties of foreign money entail?

MAX ROMAN DIETRICH, Institut für Jüdische Geschichte Österreichs in St. Pölten

Zwischen erlaubter Vorteilsnahme und Korruption. Juden und Christen im österreichischen Münz- und Steuerwesen des 17. Jahrhunderts

Als Kreditgeber, Silberhändler, Münz- und Steuerpächter spielten die Juden Wiens und Niederösterreichs eine bedeutende Rolle für die österreichische Finanzpolitik des 17. Jahrhunderts. Diese Tätigkeitsbereiche boten nicht nur den gesetzlichen Vorgaben entsprechende wirtschaftliche Chancen, sondern waren häufig anfällig für verschiedenste Formen der Korruption. Viele diesbezügliche Normen galten für Juden und Christen gleichermaßen, erstere sahen sich jedoch wiederholt mit zusätzlichen Erwartungen und Hürden konfrontiert. Neben dem bis dahin beispiellosen Aufstieg des Münzpächters Jacob Bassevi oder den langwierigen Intrigen um den Steuerpächter Hirschl Mayr, finden sich auch bei weniger bekannten Akteuren Berührungspunkte mit dem Phänomen Korruption. Während das tatsächliche Ausmaß etwaigen Fehlverhaltens in der Rückschau schwierig festzustellen ist, lässt die Quellenlage Rückschlüsse auf den präventiven wie reaktiven Umgang mit Korruption seitens der Obrigkeiten und der betroffenen Juden zu. Darüber hinaus zeigt sich eine oftmals unklare Grenze zwischen erlaubter und verbotener Vorteilsnahme. Diese Problematik wurde durch ein reges Kreditwesen, oftmals wechselnde Auftragsvergaben und die wirtschaftlichen Verstrickungen der beteiligten Amtsträger zusätzlich verstärkt.

OLGA FEJTOVÁ, Archiv hlavního města Prahy

Korupce ve městě, město v korupci – fenomén raněnovověkých měst

MICHAL FRANKO, Katedra histórie, Filozofická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Medzi normou a praxou. Korupčné správanie vinohradníckych majstrov v západoslovenských vinohradníckych mestách v 17. storočí

Príspevok sa zameriava na problematiku korupcie v prostredí západoslovenských vinohradníckych miest v 17. storočí, konkrétne na postavenie a praktiky vinohradníckych majstrov pôsobiacich v mestských službách a správnych štruktúrach. Cieľom je analyzovať mechanizmy zneužívania právomocí pri výkone ich funkcie, najmä v súvislosti s výberom pokút za priestupky vo vinohradoch a s poplatkami za odborné úkony, ako boli meranie, delenie či evidovanie vinohradov. Na základe archívnych prameňov príspevok poukazuje na skutočnosť, že vinohradnícki majstri si časť týchto príjmov ponechávali, resp. ich zatajovali pred mestskou správou, čím dochádzalo k narušeniu finančných tokov a oslabeniu kontroly zo strany mestských rád.

Osobitná pozornosť je venovaná konfliktom medzi vinohradníckymi majstrami a mestskými radami, ktoré sa snažili tieto praktiky regulovať a obmedziť prostredníctvom normatívnych, sankčných i kontrolných opatrení a mechanizmov. Príspevok zároveň sleduje mieru tolerancie voči týmto javom a ich zakotvenie v dobovej praxi, čím otvára otázku hranice medzi „bežným“ výkonom úradu a korupčným správaním v ranonovovekom mestskom prostredí. Výsledkom je príspevok k poznaniu každodenného fungovania mestskej správy, ekonomických vzťahov

a najmä foriem deviácie v rámci vinohradníckej organizácie vinohradníckych miest a obcí v oblasti západného Slovenska.

MILAN GEORGIEVSKI, Slovenský historický ústav Matice slovenskej

Unsere liebe Freunde. Korupčné schémy rinbgbürgerstva dolnouhorských banských miest v 16. storočí

Konferenčný príspevok sa zaoberá špecifickým rozmerom zneužívania politickej a ekonomickej moci dolnouhorského ringbürgerstva ako vedúcej spoločenskej skupiny tamojších banských miest na prahu novoveku. Ringbürgerstvo Banskej Bystrice, Banskej Štiavnice či Kremnice predstavovalo priepustnú mestskú elitu s výhradnými privilégiami, a tým aj s prístupom k politickým úradom a hospodárskemu monopolu. Svojím výsadným postavením predstavovalo stredoeurópsky atyp tradičného mestského patriciátu. Dynamikou svojich príbuzenských, kolegiálnych a klientskych vzťahov tvorili viac či menej úmyselne vlastné korupčné schémy. Tieto je možné zachytiť len dôsledným čítaním prameňov medzi riadkami, keďže miestna dobová morálka ich často považovala za efektívne spravovanie statkov. Konferenčný príspevok sa tiež sústreďuje na mechanizmy, ktoré vzniku prípadných korupčných schém predchádzali, prípadne ich dokonca odhaľovali.

JIŘÍ HOFMAN, Národní kulturní památka Vyšehrad, p.o.

„Lurago 13, druhý Decapauli 12 a třetí de Bossi jedenáct zlatých.“ Dodavatelé na stavbu barokní pevnosti Vyšehrad

Budování barokního opevnění Vyšehradu ve druhé polovině 17. století představovala obrovskou státní zakázku podobně jako celá pražská fortifikace. To s sebou neslo odpovídající nároky z hlediska organizace a zajištění stavby, kontrolu kvality i objemu prací. Raně novověký proto-moderní habsburský stát teprve hledal systémy, jak vše zajistit. V případě Vyšehradu tak docházelo k mnoha komplikacím, sporům i vyšetřování, které se odrazily v pražských i vídeňských archivech.

Díky nim se poodkrývá závoj příběhu, kde není nouze o překvapivé výsledky výběrových řízení, stížnosti na kvalitu díla, neznalost stavitelů i dozorujících inženýrů, zjevné nesrovnalosti ve vyúčtování i překvapivá laxnost královských úředníků. Celá situace je o to zajímavější, že ji můžeme spojit s konkrétními a v některých případech i známými jmény – Carlo Lurago, Santini de Bossi, Giovanni de Capauli a další.

Příspěvek je založen na archivním výzkumu a zaměřuje se na okolnosti výstavby vyšehradské pevnosti 1652–1678, na dochovaná hodnocení a záznamy vyšetřovací komise a na osobní vazby jednotlivých aktérů celého procesu.

MICHAELA HRUBÁ, Katedra historie, Filozofická fakulta Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem

„Konšelé, darův od stran neberte“. Identifikace korupčního jednání v normativních pramenech předbělohorského období

VERONIKA CHALUPOVÁ – JOSEF KADEŘÁBEK, Katedra historie, Filozofická fakulta Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem / Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

„Náš člověk zvládl by tuto práci lépe.“ Korupce a klientelismus v městech a obcích spadajících pod Okresní výbor Komunistické strany československé ve Slaném v letech 1945–1968

Předkládaný příspěvek na dosud nezpracovaném pramenném materiálu, který tvoří písemnosti okresního výboru Slaný, místního výboru Tuřany, místního výboru Byseň, Národní fronty Středočeského kraje a dalších, představí formy korupce a klientelismu ve městě Slaném a okolních obcích. Ukáže nejen jejich širokou škálu sahající od individuálních po organizované formy, ale také míru tolerance, která jim byla v proměnách let 1945–1968 poskytována. Vedle skutečnosti, že snahy o prosazování známých, úplatkářství apod. podléhaly jistému stupni hierarchizace, představí autoři také rozdíly mezi centrem, městem Slaný, a drobnými obcemi.

IVAN JAKUBEC PAULI – JAN ŠTEMBERK, Ústav historie, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy / Katedra historických věd, Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy
Metropolí československého státu. Vznik ústředních úřadů jako nový prostor pro korupci v městském prostředí. Příklad ministerstva železnic

Vznik Československa přinesl do Prahy nové ústřední úřady. Budovaný úřednický aparát byl postaven před výzvou související se zadáváním veřejných zakázek. Zvláštní postavení si získalo ministerstvo železnic, které spravovalo největší státní podnik ČSD (Československé státní dráhy). Zajištění jeho fungování, výstavba nových tratí a modernizace vozového parku dávaly do pohybu velké množství státních zakázek, o které se ucházely různé podniky. V průběhu meziválečného období se objevila řada afer (uhelná, štěrková, pražcová), které chtějí autoři přiblížit a poukázat na mechanismy vytváření klientských vazeb a korupčního prostředí na různých stupních, včetně nejvyšších úředníků pražského ministerstva.

WIEBKE JANSSEN, Stadtarchiv Wilhelmshaven, Stadt Wilhelmshaven
„Mit dieser Verurtheilung ist der Chronik unseres jungen Communewesens ein so häßliches dunkles Blatt eingefügt...“ Korruption im Reichskriegshafen Wilhelmshaven 1873 bis 1890

Die Stadt Wilhelmshaven ist mit ihrem 157-jährigen Bestehen eine sehr junge Kommune in Deutschland, deren Stadtgeschichte eng mit der Marine verwoben ist.

Zur Zeit der Vertragsverhandlungen zwischen dem Großherzogtum Oldenburg und dem Königreich Preußen über Gebietsabtretungen zur Anlage eines Kriegshafens an der Nordsee war dieser Landstrich am Jadebusen nur gering besiedelt. Fernab des preußischen Staatsterritoriums unterstand das etwa 300 Hektar umfassende Jadegebiet unmittelbar der Admiralität. Naturgemäß konzentrierte sich die preußische Admiralität auf die militärischen Belange des Hafenbaus; die Notwendigkeit für den parallel stattfindenden Aufbau einer städtischen Infrastruktur, um dem Zuzug Hunderter ziviler Arbeiter und Gewerbetreibender in diese agrarisch geprägte Region Herr zu werden, wurde dagegen kaum Beachtung geschenkt. Diese Haltung änderte sich erst im Zuge der Reichsgründung, als Wilhelmshaven neben Kiel in der Reichsverfassung zum Reichskriegshafen bestimmt wurde. Die preußische Regierung forcierte nun die Integration des „Marine-Etablissements“ in den preußischen Verwaltungsaufbau. Gleichwohl bestimmten die Interessen der Kaiserlichen Marine die weitere Entwicklung Wilhelmshavens.

Als nunmehr preußische Landgemeinde ereigneten sich in den folgenden Jahren in Wilhelmshaven mehre schwere Korruptionsfälle, in deren Mittelpunkt die Stadtkämmerei und die Städtische Sparkasse standen. Diese zeitgenössisch als „Verbrechen im Amt“ bezeichneten Veruntreuungen städtischer Gelder durch hochrangige Beamte der Stadtverwaltung zogen stets ein hartes Durchgreifen der zivilen Aufsichtsbehörden nach sich. Drohte doch dem preußischen Staat durch die Verfehlungen von Beamten in einer seiner Kommunen, die immerhin den Deutschen Kaiser zum Namenspatron hatte, ein hoher Ansehensverlust. Zudem erschütterten die Korruptions-Skandale nachhaltig das Vertrauen der Wilhelmshavener Bevölkerung in die moralische Integrität von Magistrat und Bürgervorsteherkollegium.

Im Vortrag sollen vor allem zwei Fragestellungen näher untersucht werden: 1) Welche Faktoren begünstigten das vielfältige Phänomen der Korruption in der jungen aufstrebenden preußischen Marinestadt Wilhelmshaven im Spannungsfeld von zivilen und militärischen Interessen? 2) Welchen Einfluss nahm die Berichterstattung der politisch unterschiedlich ausgerichteten Wilhelmshavener Tageszeitungen auf die öffentliche Wahrnehmung von Korruption in der Stadtgesellschaft?

MAREK KREJČÍ, Center for Art Studies

K projevům korupce v předměstských obcích Prahy na počátku 20. století

Příspěvek se zabývá korupčními aférami v předměstských obcích na počátku 20. století před vznikem Velké Prahy. V případě obvinění žižkovského starosty Eduarda Žďárského konfrontace referování denního tisku s dochovanými soudními akty procesu před zemským soudem trestním v Praze naznačuje zájmy politických uskupení a frakcí, které usilovaly více o prosazení mocenských aspirací komunálních politiků než skutečné ozdravení veřejných poměrů. Přes rozsáhlé přípravné vyšetřování žalobu podalo státní zastupitelství jen v jednom konkrétním případě, přijetí úplatku za urychlení vyjádření městské rady k žádosti o udělení hostinské koncese. Ostatní svědkové svá tvrzení o úplatcích, o nichž se všeobecně mluvilo, konkrétně nedoložili. Obhajobě pak stačilo zpochybnit věrohodnost jediného svědka obžaloby, aby trestní senát vynesl zprošťující rozsudek. Starosta ještě v průběhu procesu podal rezignaci a rada zvolila jeho nástupcem dosavadního náměstka starosty navzdory snahám opozice v městském zastupitelstvu. Výpovědi svědků poodhalují klientelismus panující na radnici, založený na systému protislužeb, loajality a zákulisních dohod, který vytvářel podmínky pro korupční jednání. Příspěvek využívá fondy Archivu hlavního města Prahy a Státního oblastního archivu v Praze.

MARTINA MAŘÍKOVÁ, Archiv hlavního města Prahy

Pověstný prostředník a solicítátor. Kariéra jednoho úplatného magistrátního rady

Dochovaný spisový materiál jasně dokládá, že drobná úřední korupce a neprůhledné hospodaření představovaly na pražském magistrátu palčivý problém již před rokem 1848. Rozsah a dopady korupčního jednání sice byly v tomto období limitované značně omezeným výkonem hospodářské správy. Přesto se kauzy přijímání úplatků a zneužívání úředních pravomocí vyskytovaly napříč celým magistrátem. Magistrátní rada Johann Christian Mussil, na němž během jeho třicetileté kariéry opakovaně ulpělo podezření ze zneužití úřední pravomoci a přijímání darů, poslouží jako modelový příklad zkorumpovaného předbřeznového úředníka. Navzdory několika disciplinárním řízením a vyšetřování trestním soudem setrval

tento „pověstný prostředník a sollicitátor“ ve službách magistrátu až do své smrti v červnu 1830. Příspěvek se prostřednictvím služebních spisů, stížností měšťanů, vyšetřovacích protokolů a rozsudků vrchního trestního soudu pokouší rozkrýt, jak na korupční jednání reagovala veřejnost a jak se k těmto kauzám stavělo vedení magistrátu a nadřízené úřady.

MICHAL NGUYEN, Katedra historie, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Klientské vazby úředníků moravského královského tribunálu a brněnského magistrátu v první polovině 18. století

Zamýšlený příspěvek bude věnován úředníkům moravského královského tribunálu v Brně v první polovině 18. století a jejich vzájemným vazbám, které jim umožňovaly stoupat po společenském žebříčku. Nejednalo se jen o časté a obvyklé přímluvy, které zajišťovaly zvýšení šancí na získání lepšího místa. Nemalou roli zde hrál také nepotismus či nejrůznější protislužby. Nešlo přitom jen o záležitosti, které se dotýkaly nižších úředníků, jako byli například ingrosisté či advokáti. Z klientských vazeb profitovali rovněž tribunální přísedící nebo osoby zastávající post královského prokurátora.

Stranou pozornosti nezůstanou ani členové brněnského magistrátu, kteří byli v úzkém kontaktu s představiteli nejvyššího zeměpanského úřadu v zemi. I oni hledali cesty, jak si získat přízeň zdejších mocných, ať už šlo o věcné dary nebo pozvánky na hostiny. Obdobné znaky lze vysledovat rovněž u brněnských jezuitů, kteří nevynechali možnost, jak navýšit vlastní vliv a sociální kapitál. Cílem příspěvku, který se opírá o matriční záznamy, zápisy z jednání městské rady či přímluvné dopisy, je ukázat nejen strategie budování společenských vazeb v 18. století, ale i to, nakolik byly tyto kroky vnímány jako přípustné.

ZDZISŁAW NOGA, Instytut Historii i Archiwistyki, Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Silberne Kelche, Wein und Geld. Geschenke der Krakauer Stadtbehörden an Staatsbeamte (1500–1650)

Die Krakauer Ratsherren überreichten Staatsbeamten regelmäßig Geschenke. Der Wert dieser Gaben stieg, als die Bürgerschaft ihre starke Stellung am Königshof einbüßte – ein Niedergang, der in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts einsetzte. Die Stadt musste Vermittler finden, um ihre Interessen zu wahren, und sicherte sich deren Unterstützung durch großzügige Geschenke.

Hauptbegünstigter war der Woiwode von Krakau, von dem die jährliche Nomination der Mitglieder des sog. regierenden Stadtrats abhing. Großer Wert wurde auf die Pflege guter Beziehungen – untermauert durch großzügige Gaben – zur Kanzlei des Königreichs Polen (einschließlich des Kanzlers und seines Stellvertreters) sowie zum Kronreferendar gelegt, der Streitigkeiten zwischen Krakau und Staatsbeamten schlichtete. Kostbare Geschenke erhielten regelmäßig auch königliche Sekretäre, die als de facto Diplomaten fungierten und oft in höchste Staatsämter aufstiegen. Auch königliche Höflinge wurden durch Geschenke und jährliche Gehalt gewonnen; im Gegenzug versorgten sie die Stadtbehörden regelmäßig mit Informationen über Angelegenheiten, die für Krakau von Bedeutung waren und im engsten Kreis des Königs geplant oder diskutiert wurden.

Auch staatliche Beamte auf lokaler Ebene – insbesondere königliche und adlige Justizbeamte mit Sitz in Krakau – wurden nicht übergangen; sie erhielten regelmäßige

Geschenke und sogar jährliche Zuwendungen, wenn auch in unterschiedlicher Höhe. Nach den Zerstörungen und dem Niedergang infolge des Polnisch-Schwedischen Krieges Mitte des 17. Jahrhunderts konnte sich die Stadt derartige kostspielige Geschenke jedoch nicht mehr leisten, und die Art der Beziehungen zwischen Krakau und den Staatsbeamten wandelte sich. Krakaus Einfluss schwand. Aus heutiger Sicht gelten solche Geschenke als Zeichen von Korruption.

KATEŘINA PRAŽÁKOVÁ, Historický ústav, Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

Korupční praktiky při získávání informací během českého stavovského povstání

Příspěvek bude zaměřen na získávání informací za peníze, které provozoval jeden konkrétní agent v průběhu českého stavovského povstání. Bude v něm sledována téměř dvouletá zpravodajská kariéra saského agenta Fridricha Lebzeltera, který se od prosince 1618 zdržoval v Praze, odkud podával zprávy saskému kurfiřtovi Janu Jiřímu I. Přitom si samozřejmě budoval síť osob, jež mu poskytovaly různé zasvěcené informace a nechávaly ho nahlédnout do některých důvěrných listů, včetně korespondence s vojenskými veliteli.

Pozornost bude věnována tomu, jaké osoby se k tomuto vyzrazování daly přesvědčit, stejně jako otázce, co si od svého zapojení slibovaly. Právě vidina zisku se totiž v průběhu povstání značně proměňovala. Zatímco v první polovině roku 1619 počítali mnozí s nemateriálními odměnami v podobě zvláštní přízně saského kurfiřta, od podzimu téhož roku vnímali Lebzeltera logicky jako agenta cizí mocnosti a vyžadovali důsledněji vyšší finanční odměny. Vzhledem k tomu, že agent o mnoha z těchto jednání svého pána informoval, otevírá se možnost sledovat zakupování informací od vysoko postavených lidí, stejně jako od pracovníků v pražské kanceláři či tlumočnicků až k různým sluhům.

MICHAEL PROKOSCH, Kärntner Landesarchiv

Korruptionsfälle in Klagenfurt und Kärnten in der Neuzeit

Eine der ältesten Aufzeichnungen aus Kärnten bezüglich Betruges und Korruption stammt aus dem Jahr 1488 und ist im Kopialbuch des Stiftes Viktring überliefert. Darin verbürgen sich drei Bürger aus Krainburg/Kranj für einen Viktringer Amtmann, der 133 Gulden an Steuern unterschlagen hatte. Das Phänomen von Veruntreuung und Unterschlagung von Geld und Waren ist in Kärnten für die gesamte Neuzeit überliefert.

Im Vortrag soll anhand von Fallstudien Korruption in ihren vielfältigen Formen dargestellt werden. Den Anfang soll die Betrachtung von „Kleindelikten“ auf den Klagenfurter Märkten durch Betrug bei der Gewichtsmessung von verkauften Waren und die weitverbreitete Veruntreuung von Geldern machen. Nach diesen „harmlosen“ Vergehen folgt die Erwähnung von schwerwiegenderen, etwa der Bestellung im Jahr 1600 des Abtes Emerich von Arnoldstein. Die Amtseinsetzung dieses maßgeblichen Verfechters der Gegenreformation in Kärnten erfolgte angeblich durch Bestechungen. Vom Ende des 17. Jahrhunderts ist der Missbrauch des Amtssiegels eines Klagenfurter Bürgermeisters belegt und ein Kalkulator (Rechnungsbeamter) der Kärntner Landstände soll in den 1780er Jahren Steuern unterschlagen haben. Schließlich sind vom Anfang bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts mehrere Prozessakten überliefert, die sich mit Amtsmissbrauch von Landrichtern und Pflegern beschäftigen. Auf diesen soll das

Hauptaugenmerk des Vortrags liegen, sie sollen insbesondere auch unter der Frage nach dem Verlauf solcher Prozesse betrachtet werden.

Den Abschluss des Vortrags sollen ein paar Beispiele bilden, die zeigen werden, wie man gegen Korruption vorging, sei es nun die schon im 15. Jahrhundert erfolgte Einsetzung von Gegenschreibern (Rechnungsprüfern), die Verordnung von Maria Theresia im April 1753, nach der eine Veruntreuung von Geldern mit dem Tod durch den Strang bestraft werden würde, oder aber die Ausschreibung von Belohnungen für das Aufdecken von Unterschlagungen im Zuge der Verwaltungsveränderungen im Jahr 1811.

Es wird deutlich werden, dass Bestechlichkeit kein rein städtisches Phänomen war und ist, sondern sich – auch in ländlichen Gegenden – quer durch das Bürgertum, die weltliche Verwaltung und auch geistige Institutionen zog.

ZLATA PROKŠOVÁ BRÁTKOVÁ, Archiv hlavního města Prahy **Protekcionismus mistrovských synů v cechovních řemeslech**

Mistrovští synové tvořili specifickou sociální skupinu v ceších, jejichž právní status byl zakotven v mnoha právních řádech a normativech. Synové mistrů byli oproti ostatním řemeslníkům, především tovaryšům, zvýhodňováni zejména snadnějšími podmínkami k dosažení mistrovského práva a s ním související cestě k samostatnosti a prosperitě. Tento nepotismus se stal legitimizovanou součástí cechovního systému, kdy rodinné vazby byly hlavním nástrojem pro udržení bohatství a vlivu uvnitř úzkého okruhu osob, a zároveň pochopitelnou snahou o zajištění potomstva a o rodinnou kontinuitu řemesla. Protěžování mistrovských synů, zejména v kontextu stále obtížnějších podmínek k získání mistrovství pro běžné uchazeče, vyvolávalo čím dál častěji nevoli a růst sociálního napětí v ceších. Když na počátku 18. století došlo v souvislosti s připravovanými cechovními reformami i na úvahy o celkovém zrušení cechů v českých zemích, tak jedním z argumentů pro zrušení byl právě omezený přístup k nabývání mistrovství a protekcionismus mistrovských synků. Jak víme, ke zrušení cechů ani nepotismu nedošlo. Nicméně došlo k zásadní regulaci státu, kterou byly omezeny pravomoci cechů mimo jiné právě v oblasti přístupu k mistrovským právům a v určování počtu mistrů v cechu.

EVELYN REITZ, Museen der Stadt Nürnberg **Geschenke – Korruption oder probate Mittel der Diplomatie? Historische Dimensionen der Deutung in der Stadtgeschichte Nürnbergs**

In der frühen Neuzeit, so stellen wir es heute in unserer Geschichtsschreibung und in unseren Museen dar, waren Geschenke ein probates Mittel der Diplomatie. Die Stadt Nürnberg konnte als künstlerisches Zentrum auf oberstem Niveau mithalten und suchte mit äußerst prächtigen Objekten unter anderem dem Kaiser ihre Gunst zu erweisen. Kunstwerken, die der Rat diesem Zweck gewidmet hat, gilt seit jeher der Stolz der Stadt. So wird der Merkelsche Tafelaufsatz von Wenzel Jamnitzer, der als eine der wertvollsten Goldschmiedearbeiten aller Zeiten gilt, Ende des 19. Jahrhunderts in einer Replik nachempfunden und im „Schönen Saal“ des Nürnberger Rathauses ausgestellt. An dieser Darstellung knüpft in den 1950er Jahren auch das erste Stadtmuseum Nürnbergs an. Künstlerische Werke als politische Geschenke in Auftrag zu geben und zu empfangen ist noch in der Weimarer Zeit lebendige und anerkannte Praxis.

Die bis dato positive Konnotation des Verschenkens schlägt 1933 um: Geschenke werden nunmehr als Mittel der Bestechung in einem zutiefst korrupten und verbrecherischen System wahrgenommen. Die Geschichtsforschung hat minutiös dargelegt, wie kunsthandwerkliche und künstlerische Werke als Geschenke zu propagandistischen Zwecken eingesetzt wurden. Neben die bisherigen Verwaltungswege traten vermehrt miteinander konkurrierende, persönliche Inanspruchnahmen von Objekten der Sammlungen der Stadt. So hat Nürnbergs Oberbürgermeister Willy Liebel ein Exemplar von Albrecht Dürers „Ritter, Tod und Teufel“ beim Reichsparteitag 1933 Adolf Hitler überreicht. Mit diesem und mit weiteren Geschenken wollte er Nürnberg beim „Führer“ als Stadt der Reichsparteitage empfehlen.

Der Merkelsche Tafelaufsatz und Dürers Kupferstich wurden beide wenig später für das geplante „Führermuseum“ in Linz vorgesehen. Beide Werke kennzeichnen heute verschiedene Narrative: Das eine wird eingereiht in die glorreiche Vergangenheit und Blüte der Stadt, wie sie das Stadtmuseum für die frühe Neuzeit erzählt. Das andere ist Teil der historischen Rekonstruktion einzelner Faktoren und Schritte, die in die dunkelste Epoche der Stadt führten, an die wir an unseren erinnerungskulturellen Orten mahnen. Meine leitenden Fragen in meinem Beitrag sind daher: Wann nehmen wir Geschenke im heutigen Rückblick als Korruption wahr und wann nicht? An welchen Kriterien lässt sich Korruption in der Praxis des Schenkens festmachen und wie reflektieren wir dies in den Ausstellungen unserer städtischen Museen?

JAKUB ROHÁČ, Štátný archív v Trnave

„Čert vezmi dušu, nech sa pomáha telu živiť.“ Prípady nezákonného obohacovania sa mestských zamestnancov v západoslovenských slobodných kráľovských mestách v 18. storočí

Slobodné kráľovské mestá v Uhorsku si v 18. storočí stále udržiavali určitú mieru autonómie samosprávy a súdnictva. Okrem volených zástupcov mestá využívali aj služby rozličných zamestnancov. Mnohí z nich denne pracovali s finančnou hotovosťou, či už to boli pokladníci, správcovia mestských inštitúcií, vyberači daní, alebo drábi, ktorí strážili mestské brány, kde sa vyberalo mýto. Ak došlo k podozreniu, že niektorý z nich zneužil svoje postavenie na finančné „prilepšenie“, mesto muselo zabezpečiť patričné prešetrenie záležitosti a v prípade preukázania viny aj potrestanie páchatel'a. Z tohto obdobia sa v archívnych fondoch magistrátov západoslovenských miest zachovali relatívne ucelené súbory procesných spisov a iných súdnych dokumentov, vrátane výsluchov a svedeckých výpovedí. Príspevok skúma konkrétne prípady, spoločenské postavenie podozrivých a obžalovaných osôb, priebeh vyšetrovania, súdne procesy a trestanie páchatel'ov usvedčených zo zneužívania svojho postavenia vo svoj osobný prospech. Na ich základe sa zameriava aj na faktory, ktoré umožňovali vznik korupčného správania v prostredí mestskej samosprávy.

KAREL ŘEHÁČEK, Státní oblastní archiv v Plzni

Skrytá tvář korupce? Vlivová síť plzeňského starosty Lud'ka Pika

Korupční jednání nesouvisí pouze s prostým braním úplatků či jiným majetkovým profitem. Dobře promyšlený a do detailu realizovaný klientelismus dokázal mnohem více, totiž udržet politika ve funkci, tedy u zdrojů, po celá desetiletí. A navíc prakticky nezjistitelným, a proto formálně nenapadnutelným způsobem. V případě dlouholetého plzeňského starosty (1919–1938) Lud'ka Pika se jednalo zejména o využívání značných finančních prostředků

z tantiém Škodových závodů, které Pik jako člen jejich správní rady vyplácel, především však příjemcům z okruhu voličského elektorátu „jeho“ sociální demokracie. Kritikové mu tak vytýkali hned dvojí korupci: poprvé se podle jejich soudu nechal zkorumpovat on sám plzeňským velkokapitálem, podruhé korumpoval on své voliče. A kritika zleva i zprava na něj směřovala i kvůli dalším formám údajné korupce, zejména při obsazování důležitých míst v samosprávě a jí řízených podnicích jemu loajálními stranickými či rodinnými příslušníky. Vděčí tedy Luděk Pik za dvě dekády v čele západočeské metropole skutečně korupčním praktikám? A můžeme v jeho případech opravdu mluvit o klientelismu či nepotismu?

SIMONA SLANIČKA, Hochschule für interkantonale Heilpädagogik

Oligarchic Structures in Early Modern Switzerland in the 16th–18th centuries

Early modern Switzerland did not know absolutism nor centralisation. But it was marked by the longlasting rule of a handful of very powerful patriciate families, who often ran their „Orte“ (the predecessors of what Napoleon reformed as „cantons“) as their own private statal business. This was very obvious and is well researched for Zug, where the family Zurlauben drafted their mercenaries, offered private credits, land and work in exchange for political votes and formed both men and women of their family to run successfully the income of this family business for about 200 years.

In Basel, Bern, Zurich and Lucerne these patriciate structures looked alike during the „Ancien Régime“, independently of their confession. All of them received high pensions from France, either for drafting mercenaries (the catholic „Orte“) or for allowing this business, although it was officially forbidden (the protestant „Orte“). Foreigners visiting these Swiss towns as Casanova did saw in them the confirmation of Aristoteles' conviction that democracies were the vilest because most corrupt political entities, and they mocked the pseudo-aristocratic habitus of these „democratical patriciates“.

The overturning of the „Ancien Régime“ by the French Revolution was celebrated by the new cantons logically as a deep cleansing of an inveterated old corrupt system – because the elites lost the funding of the French pensions, but even if the 19th century saw the rise of a avantgardist Swiss democracy and an almost revolutionary constitution of 1848, of course the exchange of the oligarchic elites didn't go down as easily as it was celebrated by the liberal historians a century ago.

The paper will try to discuss and compare some of the well-researched patriciate families in early modern Swiss towns under the aspects of oligarchical structures, that is, the blending between emerging statal formations with patronage and familiy enterprises, combined with their control of voting procedures and leading magistratural offices.

JIŘÍ SMRŽ, Archiv hlavního města Prahy

Korupční potenciál cechovních vlád v pražských městech

Na sklonku středověku došlo v ústředních samosprávních orgánech mnoha evropských měst k postupnému nahrazení zástupců tradiční vládnoucí vrstvy, patriciátu, příslušníky nové společenské skupiny. Tu tvořili představení řemeslníků sdružených v ceších – cechmistři. V německé odborné literatuře je forma vlády, v níž cechmistři zaujímají výsadní postavení ve vedení města a de facto určují jeho politiku, označována výrazem Handwerksregiment. Do

češtiny pak bývá toto označení nejčastěji překládáno jako cechovní vláda, přičemž toto slovní spojení jako první etabloval ve svých výzkumech Jaroslav Mezník.

Vznik cechovních vlád sledujeme na přelomu pozdního středověku a raného novověku i v pražských městech, přičemž zdejší Handwerksregiment měl na určitá specifika a projevy, které byly poněkud odlišné od stejné formy vlády v říšských městech. Jedno ale bylo společné, zastoupení cechů v městských radách a dalších orgánech vytvářelo příznivé prostředí pro aktivní lobbying za zájmy cechovních sdružení, ohýbání pravidel a obcházení kontrolních mechanismů ve prospěch sdružených mistrů. V rámci cechovně organizovaných profesí se postupně etablovala nová skupina prominentních oborů, jejichž zástupci postupně ovládli městské rady a vytlačili z nich představené řemeslnických oborů. Z tohoto úhlu pohledu představuje Handwerksregiment pouze vývojový stupeň mezi tradičním patriciátem a raně novověkou honorací.

Cílem příspěvku je popsat specifika cechovních vlád v pražských městech a představit jejich korupční potenciál. Na konkrétních příkladech pak budou ukázány oblasti, v nichž docházelo k prosazování cechovních zájmů skrze jejich zastoupení v orgánech městské samosprávy i správy.

TOMÁŠ STERNECK, Historický ústav Akademie věd ČR, v. v. i.

Souboj korupčníků? Tematizace zpronevěry a klientelismu jako součást boje o obsazení regulovaného magistrátu na příkladu Českých Budějovic

Příspěvek se zaměří na zhodnocení role jak skutečné, tak domnělé korupce v zápasu o vliv ve vznikajícím regulovaném magistrátu. Na příkladu královského města Českých Budějovic lze pro rok 1787 sledovat vyhrčenou tematizaci tohoto fenoménu, která sloužila, respektive měla sloužit jako nástroj prosazení partikulárních zájmů v urbánním organismu prodávajícím fundamentální proměnu správního systému. Účelové vytahování „korupční karty“ v politicky rozštěpené městské obci vzbuzovalo již ve své době pochybnosti vnějších pozorovatelů, což se odrazilo v tom, jaký postoj k němu zaujala „vyšší místa“. Dochované prameny však naznačují, že rezervovanost kompetentních orgánů ve vztahu k obviněním z extrémně bezohledného klientelismu, jimž čelil nejvážnější kandidát na purkmistrovský post v novém magistrátu, mohla být ovlivněna zájmem na brzkém završení regulačního procesu.

Přesto v tehdejší vnitroměstském střetu korupce prokazatelně nebyla pouze tématem problematicky podložených tvrzení, která nesplnila očekávání svých původců. Sehrála nepřehlédnutelnou roli v průběhu i výsledku volebních klání předcházejících vzniku „profesionalizovaného“ správního orgánu. Nedlouho před zahájením regulace magistrátu byl totiž právě kvůli podezření ze zpronevěry sesazen českobudějovický primátor. Vyšetřování aféry čelného představitele staré rady pak přispělo ke zdržení transformace městské správy, ale především zásadně ovlivnilo šance nejvýznamnějších uchazečů o nově definovanou purkmistrovskou funkci.

MIROSLAV ŠEPTÁK, Národní archiv / Ústav germanistiky, Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

Der AKH-Skandal und die Wiener Kommunalpolitik

Im März 1980 erfolgte durch kritischen Journalismus die Aufdeckung gravierender Missstände bei der Verwendung öffentlicher Mittel im Zusammenhang mit dem Bau des

Allgemeinen Krankenhauses der Stadt Wien (AKH). Der daraus resultierende Bau- und Korruptionsskandal zählt zu den bedeutendsten seiner Art in der österreichischen Zeitgeschichte und machte erhebliche Defizite in der Kontrolle großvolumiger öffentlicher Bauvorhaben deutlich sichtbar. Die Geschehnisse fanden selbstverständlich auch in der Wiener Kommunalpolitik ihre Entsprechung. Die regierende Sozialistische Partei Österreichs geriet unter starken Druck der oppositionellen Österreichischen Volkspartei und der Freiheitlichen Partei Österreichs, die in dem sich ausweitenden Skandal eine Möglichkeit sahen, die bisherige Vorherrschaft der Sozialisten im Wiener Rathaus zu schwächen. Das Ziel des Beitrags ist es, die Argumentationsstrategien der Wiener Parteien im Kontext des AKH-Skandals vergleichend zu analysieren. Dabei wird insbesondere untersucht, inwiefern sich die Positionen der Wiener Parteiorganisationen mit jenen der jeweiligen Bundesparteien deckten oder voneinander abwichen. Neben zeitgenössischen Zeitungen werden vor allem Archivadokumente aus Parteibeständen herangezogen.

HANA ŠTĚPÁNOVÁ SEICHTEROVÁ, Zemský archiv Opava – Státní okresní archiv Olomouc **Dary města Olomouce v 16. století – forma symbolické komunikace nebo prostor pro** **korupční jednání?**

Vnímání darů se v průběhu staletí proměňovalo a v 16. století je často obtížné rozlišit, s jakým úmyslem byl konkrétní předmět darován. Právě toto uvědomění si komplexnosti daru jako komunikačního prostředku, otevírá možnost zkoumat tento fenomén z různých perspektiv.

Hranice mezi úplatkem a darem byla v raném novověku velmi tenká. Badatelé se dosud soustředili především na dary a praxi darování v prostředí panovnických dvorů a šlechty, zatímco městům a menším celkům byla věnována menší pozornost. Město Olomouc jako součást městského stavu utvářelo rozmanité vazby jak k panovníkovi, tak ke šlechtě, biskupovi i dalším královským městům. Všechny tyto skupiny chápaly vzájemnou výměnu darů jako součást „dobrého přátelství“, tedy jako komunikační strategii, která do určité míry předpokládala reciprocitu. Jakým způsobem tedy městská rada směřovala dary a co za své vynaložené prostředky očekávala?

V příspěvku se zaměřuji na dary, které město poskytovalo biskupům, podkomořím a šlechtě. Některé z darů olomouckým biskupům jsou očekávatelné, například dary při intronizaci, avšak vedle těchto předvídatelných případů nacházíme i takové, které se nevztahují ke konkrétním úkonům či konfesním slavnostem. Další skupinu představují podkomoři, tedy královští úředníci dohlížející na správu královských měst. Očekávané dary spojené se svatbami či narozením dětí doplňují další, na jejichž základě lze sledovat, s kým městská rada udržovala intenzivnější vztahy. Šlechta představuje v tomto pořadí poslední zkoumanou skupinu. Můžeme sledovat, zda dary směřovaly primárně k nositelům zemských úřadů nebo město systematicky budovalo širší síť vztahů napříč šlechtickými rody bez ohledu na jejich aktuální mocenské postavení. Městská rada si pomocí darů mohla budovat síť „klientských vazeb“, s jejichž pomocí by lépe prosazovala zájmy města. V příspěvku budou tedy dary nahlíženy jako komunikační strategie, která vyvolávala očekávání protislužby.

Nastíněné otázky budou zkoumány na příkladu města Olomouce v 16. století na základě pramenného výzkumu, jenž zahrnuje nejen městské knihy, ale i dochovanou biskupskou korespondenci a aktový materiál uložený ve fondu Archivu města Olomouce.

ATTILA TÓZSA-RIGÓ, Bölcsészettudományi Kar, Debreceni Egyetem

Pressburgs Interessenvertretung und Kommunikationsstrategie im Spiegel der städtischen Geschenke (1526–1568)

Für die Städte des Königreichs Ungarn war in den Jahrzehnten nach 1526 (der Schlacht bei Mohács) die Strategie für die Durchsetzung ihrer Interessen von grundlegender Bedeutung. Die Kammerbücher der Stadt Pressburg (auf ung. Pozsony, heute Bratislava) dienen als ausgezeichnete Quellenbasis für die Untersuchung des erwähnten Fragenkreises. Von den Angaben des Stadtbuchs können vor allem die sog. Ehrenpräsente (anders Verehrungsgeschenke) zur Untersuchung des Themas herangezogen werden. Der Stadtkämmerer führte präzise Datenreihen darüber, wie viel und zu welchen Zwecken die Stadt in einem Jahr für „Geschenke“ ausgab.

Die zusammenfassend mit dem Ausdruck Stat Eruns (Verehrungsgeschenke) bezeichneten Ausgaben machten nur 0,5–5 % des gesamten Stadthaushalts aus, ihre Funktion verdient aber besondere Aufmerksamkeit. Diese Teile der Quelle enthalten im Durchschnitt 25–30 Einträge pro Jahr. Diese Informationen können weiter aufgeschlüsselt werden, da der Eintrag der Handelskammer oft mehrere Ziele oder Zielgruppen (z. B. Botschafter aus anderen Städten) identifizieren kann. Dementsprechend können im Durchschnitt 40–50 Einträge pro Jahr analysiert werden.

Die Funktionsausweitung der Stadt im Zeitalter hatte erhebliche Auswirkungen auf Pressburgs Interessenvertretung. Die Nutzung des Spielraums war besonders wichtig, um Kontakte zu knüpfen und/oder Informationen zu sammeln. Die erste wichtige Frage ist, wer die Zielgruppen dieser Geschenke bildeten. Gesten und Geschenke an Vertreter der Zentralgewalt und an die politisch-militärische Elite boten der Stadt eine hervorragende Gelegenheit, eine Art „Lobbying“ zu betreiben, um die eigene Position zu verbessern. Die Häufigkeit und der Wert der Geschenke sowie gegebenenfalls der Zweck der Zuwendungen spiegeln die Interessenvertretungstätigkeit der Stadt gut wider.

Diese Geschenke sollten jedoch keinesfalls als bloße Korruptionsversuche angesehen werden, auch nicht in Fällen, in denen ein Geschenk an einen oberen Würdenträger des Königreichs oder eine Person des Hofes, des Kammers oder des Oberoffizierskorps gemacht wurde. Solche Geschenke waren zu dieser Zeit üblich.

Dieses Phänomen kann als eine sog. Grenzzone, oder anders eine Grauzone gedeutet werden. In den meisten Fällen können bei den Geschenken keine konkrete Zwecke nachgewiesen werden. Sie spielten aber eine hervorragende Rolle in der Kontaktpflege und langfristiger Interessenvertretung der Stadt. Diese Bestrebung steht auch noch mit dem Veränderungsprozess in Zusammenhang, in dessen Rahmen – ähnlich wie bei den böhmischen und mährischen Städten – die Städte als einer der Landstände versuchten, in die landesweite Politik einzugreifen.

MATOUŠ VANČA

„Nic se v Praze nepůsobil, což by na stříbrných kolečkách se netočilo.“ Korupce jako pilíř „hrůzovlády“ Jana Paška z Vratu nad Prahou 1524–1528

Čtyřleté období po roce 1524, v němž byla Praha pod vládou Jana Paška z Vratu a jeho spojenců, bývá často popisováno jako diktatura, tyranie či hrůzovláda a jeho obraz v české historiografii je stabilně poplatný pramenům vycházejícím ze strany odpůrců režimu. Mělo tedy

jít o období plné náboženské a politické perzekuce, krutosti, bezpráví, cenzury a v neposlední řadě korupce, kterou lze na základě pramenů dokonce chápat jako instrumentální prvek režimu, jako jeden z jeho základních kamenů. V časech vypovídání všech konfesně nespolehlivých měšťanů bylo prý možno změnit se z pikarta na pravověrného poskytnutím úplatku, stejně tak byla běžná křivá obvinění nevinných za účelem vymámení patřičného obnosu. Špičky režimu ve svém kořistnickém přístupu neznaly míru a z městské pokladny se stal „nesytý a hluboký beze dna trativod“.

Důsledná kritika pramenů však ukazuje, že mnohé z tradovaných charakteristik režimu jsou jen běžnými topoi zlé vlády tyranů a jejich fakticita je sporná. Nařčení z korupce je nezbytné brát cum grano salis, nadto v rámci kontextu dobových zvyklostí (např. taxy placené klíčovým osobnostem politického života při volbě krále Ferdinanda I.). Existují také výmluvné příklady, které představu korupčního ráje zlotřilé oligarchie notně problematizují. Účelem příspěvku, který vychází z širšího výzkumu analyzujícího Paškův režim pomocí konceptu *clevages* (štěpných linií) soudobé politické sociologie, je zhodnotit míru korupce v pražském souměstí a zasadit ji do širších souvislostí.

AXEL E. WALTER, Eutiner Landesbibliothek

Gedruckte Geschenke oder Medien der Korruption? Das Buch als nicht nur symbolische Währung in Städten und Staaten der Frühen Neuzeit am Beispiel einer Königsberger Bibliothek

Seit Anfang des 17. Jahrhunderts besaß die Geheime Etats-Cantzley, die zentrale Verwaltungsbehörde des Herzogtums Preußen, in Königsberg eine eigene Bibliothek, die erst 1810 in die Königliche und Universitätsbibliothek überführt wurde. Der Bestand dieser Bibliothek wuchs über die zwei Jahrhunderte fast ausschließlich durch Buchgeschenke. Ein chronologisches Inventar mit den Namen der Spender hat sich erhalten. Die Analyse dieses singulären Dokuments bietet die seltene Möglichkeit, Zusammenhänge zwischen einzelnen Verwaltungsakten und den Buchspenden der daran beteiligten Personen zu erkennen. Der Vortrag will durch diese Analyse ein neues Schlaglicht auf die frühneuzeitliche Bibliotheksgeschichte werfen, die sehr stark durch Schenkungen von Büchern geprägt war. Bücher, die damals teuer waren, wurden nicht nur von den Autoren selbst verteilt, auch Professoren stifteten sie Universitätsbibliotheken, Schüler schenkten sie den Schulbibliotheken, Bürger überreichten sie an Bibliotheken städtischer und staatlicher Institutionen. Im Lichte neuerer Forschungen wird am Beispiel einer Bibliothek in einer Landeshauptstadt hinterfragt, ob die in der Frühen Neuzeit verbreitete Praxis des Schenkens von Büchern nicht in vielen Fällen als eine weiche Form von Korruption zu bewerten ist, die damals gesellschaftlich akzeptiert und nicht sanktioniert, sondern offen entgegengenommen wurde. Inwieweit waren mit einem solchen Geschenk Erwartungen verbunden oder wurden damit Gefälligkeiten vergolten?